

Hensyn, tiltag og forudsætninger, når du som sagsbehandler møder borgere, der er blevet misbrugt seksuelt i barndommen

I det følgende gør psykoterapeut Lone Lyager rede for nogle vigtige opmærksomhedspunkter i sagsbehandlerens møde med den seksuelt misbrugte klient.

Af Lone Lyager

I mit arbejde med seksuelt misbrugte voksne møder jeg ofte en undren over, at de seksuelle overgreb har afsat så dybe spor i den misbrugtes voksne liv: "For det er jo så længe siden, og hun ser da ud til at have det meget godt, har god uddannelse, ægtefælle, børn, så kan hun ikke bare lægge det bag sig"? Denne mangel på viden om de alvorlige følgevirkninger mange misbrugte kæmper med, eksisterer desværre også indenfor rådgivnings- og behandlerværdenen.

Cirka 10 % af alle børn under 18 år bliver seksuelt misbrugt. En meget stor del af disse børn bryder først hemmeligheden om overgrebene som voksne og har derfor ikke fået den hjælp og støtte, de havde brug for som børn. Derfor vil en meget stor del af disse børn udvikle forskellige grader af senfølger, når de bliver unge/ voksne.

Senfølger af seksuelle overgreb kan komme til udtryk i negativ selvpræsentation og lavt selvværd, som ofte hænger sammen med depressive tilstande. Derudover lider mange seksuelt misbrugte af posttraumatisk stress med flash backs fra overgrebene, dissociation og selvskadende adfærd, vanskeligheder med at etablere en stabil tilknytning til andre, seksuelle problemer, afhængighed af alkohol, stoffer og sex.

Følgevirkninger er ikke nødvendigvis kroniske, men situationer med øget pres eller øgede forventninger, kan være med til at udløse kriser og reaktivere overgrebstraumet. Sådanne situationer kan typisk opstå ved krænkerens død, ved graviditet eller fødsel, ved skilsmisse, sygdom eller arbejdsløshed, eller det at have været udsat for nye krænkelser eller ydmygelser.

Du kan som sagsbehandler møde seksuelt misbrugte voksne mange steder som:

- i sygedagpenge- og pensionsafdelinger
- i jobcentre
- i børnefamilieafsnit

Forstå den voksne med senfølger

For at forstå den voksne nu er det vigtigt at forstå barnet dengang. De fleste seksuelle overgreb sker i en relation, der er betydningsfuld for barnet. Dette gælder både, når der er tale om misbrug indenfor den nærmeste familie, f.eks. hvor barnets mor eller far krænker barnet, men også hvis det foregår udenfor familien f.eks. hvor en skole- eller idrætslærer, en spejderleder, en ven af familien misbruger barnet. I begge tilfælde er det derfor oftest sådan, at barnet kærlighedsmæssigt har tilknyttet sig krænkeren og/eller omsorgsmæssigt er afhængig af krænkeren.

Vi havde en mand (Per kalder vi ham) i vores terapeutiske gruppe. Per var fra 7-årsalderen og igennem en årrække blevet misbrugt af en pædofil mand fra nabolaget. I sit eget hjem gik Per for lud og koldt vand, så han higede efter voksenomsorg. Den pædofile mand opbyggede gennem længere tid en relation til ham og gjorde sig betydningsfuld for ham. Per oplevede ham som en betydningsfuld erstatning for en god far. Så startede overgrebene. Der var tale om meget grove og voldelige overgreb. Det, som Per sørgede over i mandegruppen, var ikke det, som manden havde gjort ved ham. Per sørgede over at opdage, at manden også havde andre drenge hos sig og lidt efter lidt holdt op med at interessere sig for ham, da Per blev lidt ældre.

Dette eksempel illustrerer relationens betydning for barnet og det enorme forræderi mod barnets tillid og kærlighed, der er indeholdt i ethvert misbrug. Netop dette forræderi mod barnets tillid bryder ubrydelige bånd og ændrer noget fundamentalt i barnet.

Det bliver den referenceramme, som barnet og senere den voksne betragter den verden af relationer, som han eller hun indgår i. Truslen om at blive forrådt i tilliden til andre, vil således være indeholdt i alle de relationer den voksne senere indgår i, blandt venner, arbejdskolleger, kærester og også i forhold til forskellige myndighedspersoner, som f.eks. sagsbehandlere o.l.

Seksuelt misbrugte voksne kan gennemgå en smertelige kamp for at finde måder at relatere sig til andre på, hvor de ikke konstant bliver vakt i angsten for svigt af deres tillid. Dette giver den voksne problemer i forhold til at kunne mærke grænserne inde i sig selv og sætte dem over for andre. Grænsen mellem "mig" og "dig" er flydt sammen.

Det kontroltab barnet oplever under overgrebene er lejret i den voksnes erindringer, såvel tankemæssigt, følelsesmæssigt og kropsligt. Når den voksne igen befinder sig i pressede og uforudsigelige situationer, kan dette reaktivere følelsen af kontroltab:

"Følelsen af ikke at være aktør i min egen verden, at tingene sker med mig uden at jeg har nogen muligheder for at påvirke, beslutte og handle i mit eget liv."

Servicestyrelsen udarbejdede i 2008 en årsstatistik. Denne viste, at de voksne misbrugte, der var brugere af incestcentre, havde en uddannelsesbaggrund, der svarede til normalbefolkningen i den danske befolkning. Til gengæld viste den også, at de misbrugte i højere grad end den danske normalbefolkning stod uden for arbejdsmarkedet. Dette indikerer, at mange misbrugte er afhængig af offentlig forsørgelse på trods af deres uddannelse.

Det er her, at du som sagsbehandler på f.eks. et jobcenter eller et socialcenter kommer ind.

Selve mødet mellem en klient og en sagsbehandler/ myndighedsperson indeholder netop de elementer, som indgik i overgrebsrelationen. For ligesom i overgrebsrelationen er der i relationen mellem en sagsbehandler og en hjælpssøgende klient altid en asymmetrisk relation og derfor et ulige magtforhold, da den hjælpssøgende klient er afhængig af din(systemets) hjælp. Dette reaktiverer uundgåeligt erindrede følelser fra overgrebsrelationen i klienten. Ikke alene vil vagtsomheden og mistilliden fylde rummet, men også den misbrugtes trang til at beskytte sig ved at tilpasse sig, vil være til stede.

Her er et citat fra en klient, der illustrerer dette:

"Jeg har været på sygedagpenge i et stykke tid. I den tid har jeg haft et hav af forskellige sagsbehandlere. Noget af det, der rammer mig hårdest er, når jeg bliver glemt eller ignoreret. Det går "i kludder" for mig, når jeg bliver glemt. Jeg bliver bange for min postkasse, for hvornår kommer brevet om, at mine sygedagpenge stopper, eller om de nu har fundet ud af, at jeg slet ikke er så syg, som jeg har påstået. Tanken om at jeg selv skulle kontakte min sagsbehandler gør mig endnu mere bange. For så vil jeg jo indirekte sige til ham, at han har begået en fejl ved at glemme mig."

Så hvad kan du som sagsbehandler gøre i mødet med denne latente mistillid, som i værste fald kan forpurre en konstruktiv dialog og samarbejde? Hvad vil være hjælpsomt for klienten?

Opmærksomhedspunkter

Jeg vil her opliste nogle særlige opmærksomhedspunkter, som kan forebygge, at klienten bliver reaktiveret i det asymmetriske møde mellem dig og klienten:

- Den samme gennemgående sagsbehandler, som den misbrugte altid kan henvende sig til: På grund af det tillidsstab den misbrugte har lidt, tager det lang tid at opbygge et tillidsforhold til andre. Ethvert møde med et nyt menneske kan vække angsten for igen at blive svigtet og risikoen for igen at blive reaktiveret i overgrebstraumet.
- Inddrag klienten mest muligt i de beslutninger, der bliver taget: Det at være afhængig af en andens hjælp, i en asymmetrisk relation, kan for den misbrugte føles som et ultimativt kontroltab. Større medinddragelse vil formindske klientens følelse af kontroltab.

- Den samme gennemgående sagsbehandler, som den misbrugte altid kan henvende sig til: På grund af det tillidsstab den misbrugte har lidt, tager det lang tid at opbygge et tillidsforhold til andre. Ethvert møde med et nyt menneske kan vække angsten for igen at blive svigtet og risikoen for igen at blive reaktiveret i overgrebstraumet.
- Inddrag klienten mest muligt i de beslutninger, der bliver taget: Det at være afhængig af en andens hjælp, i en asymmetrisk relation, kan for den misbrugte føles som et ultimativt kontroltab. Større medinddragelse vil formindske klientens følelse af kontroltab.
- Forklar altid formålet med samtalen, hvor kompetencen for afgørelsen ligger, og hvad der kan besluttes på dette møde.
- Vær tydelig og eksplicit modsat tilbagetrukket og afventende. Indled med at spørge, hvordan det er at være her lige nu: Jo tydeligere du er, jo mindre overlader du til klienten at "tolke" og bruge sit "radarsystem" for at opnå en følelse af sikkerhed. I klientens dysfunktionelle opvækstfamilie, hvor uforudsigeligheden rådede, var dette en nødvendig psykisk overlevelsesstrategi. Hvis du er tydelig ved f.eks. at sige: "når jeg spørger er det fordi....", vil klienten føle en større sikkerhed. Lang tids stilhed gør tillige klienten utryg.

- Giv altid udtryk for at klientens behov for en given hjælp ikke er forkert, selv om du må give et afslag: At få et afslag på hjælp i en given sag kan hensætte en misbrugt klient i en smertelig følelse af skam og forkerthedsfølelse. Klienten "oversætter" afslaget til: der er noget helt forkert ved mig, når jeg har det her behov, som du sagsbehandler ikke synes er rimeligt/ nødvendigt, hvor pinligt, at jeg kunne tro at...."

Giv udtryk for at du har hørt, at klienten har fortalt, at han/ hun er seksuelt misbrugt, men spørg ikke detaljeret ind til selve indholdet i overgrebene: Når en klient, ofte i en bisætning, fortæller om at være blevet udsat for overgreb, er det vigtigt, at klienten kan mærke, at du har hørt det.

Dette illustreres bedst gennem følgende citat fra en misbrugt klient:

"Den bedste sagsbehandler jeg har haft, som jeg fortalte, at jeg havde nogle senfølger efter overgreb, sagde til mig: "vi skal ikke her tale om de seksuelle overgreb, men om hvordan du har det i dag, og på hvilken måde overgrebene helt konkret stadig påvirker dig i dit liv i dag".

- Hvis klienten føler sig parat til at komme i behandling for sine senfølger så undersøg sammen med klienten, hvilke eventuelle behandlingsmuligheder der kan komme i spil. Under det videre sagsbehandlingsforløb "glem" så ikke, at klienten har betroet sig til dig om at være blevet seksuelt misbrugt. Derfor vigtigt ind imellem at spørge ind til dette.

- Giv klar besked om hvornår du vender tilbage med et eventuelt svar og lov **aldrig** mere end du kan holde. Du skal sikre dig at klienten har forstået de beslutninger, der blev taget før han/hun går: Rigtig mange misbrugte klienter dissocierer ("forsvinder"), når de føler sig utrygge. Derfor kan de ofte ikke huske et ord af, hvad du sagde under mødet, og der vil så være en stor risiko for, at klienten virkelighedsfordrejer indholdet af samtalen.

Vær klar i skriftlig formidling. Overvej nøje de ord du bruger.

- Giv altid personlig besked til klienten, hvis du ophører som sagsbehandler for klienten. Husk at klienten ofte har oplevet mange smertelige ubearbejdede separationer gennem sin opvækst. Derfor vil et manglende farvel reaktivere klientens følelse af at være usynlig og værdiløs.

Du kan måske tænke, at disse opmærksomhedspunkter er indlysende og må være til stede i ethvert møde med en hjælpsøgende klient. Men desværre forholder det sig ikke altid sådan og i forhold til den misbrugte klient, vil man med disse opmærksomhedspunkter kunne forebygge at klienten reaktiveres i sin overgrebshistorie i mødet med jer.

Du kan måske tænke, at disse opmærksomhedspunkter er indlysende og må være til stede i ethvert møde med en hjælpsøgende klient. Men desværre forholder det sig ikke altid sådan og i forhold til den misbrugte klient, vil man med disse opmærksomhedspunkter kunne forebygge at klienten reaktiveres i sin overgrebs historie i mødet med jer.

Mødet med borgere med symptomer på senfølger af seksuelle overgreb

Hvis du har en formodning om, at din klient har været seksuelt misbrugt, men klienten ikke selv har omtalt det, så skal du aldrig eksplicit foreslå eller antyde, at det kunne være tilfældet. Lad os sige, at din anelse er korrekt, men at klienten har dissocieret ("glemt") de traumatiske overgrebsoplevelser og derfor ikke har en eksplicit hukommelse omkring det, der reelt skete. Andre husker overgrebene, men er endnu ikke i stand til at virkeliggøre dem. I begge tilfælde er der en risiko for at retraumatisere klienten. Det er nemlig meget forskelligt fra individ til individ, hvornår han eller hun er parat til at bære/eje de smertelige følelser, der stammer fra overgrebene - følelser som hidtil enten er "glemt" eller bagatelliseret. Hvornår en misbrugt klient er i stand til at virkeliggøre overgrebene hænger meget sammen med de livsomstændigheder, der præger den misbrugtes nu-liv. For at kunne bære/eje de smertelige følelser er det vigtigt, at den misbrugte ikke aktuelt står på et alt for skrøbeligt fundament. I stedet kan man spørge:

"Det lyder rigtig svært, det du slås med! Har du selv nogle tanker om, hvad der kan være baggrunden for at du har det så svært?"

Andre fagpersoners viden og erfaringer

Erfaringer med metoder

Nogle steder arbejder man som udgangspunkt efter metoderne anerkendelse, empowerment og ud fra rehabiliteringsmetoden i mødet med borgeren. I blandt andet Aalborg er der gode erfaringer med metoderne, og der har vist sig at være god effekt på både kort og lang sigt.

I det arbejde er der blandt andet fokus på:

- den enkelte er i centrum
- den enkeltes barrierer og ressourcer anerkendes
- den enkelte føler sig synlig som hovedaktør i eget forløb og i eget liv
- Lytte og have tid er to faktorer, som er vigtig i arbejdet.
- At der er tid, rummelighed og ro til at kunne indgå i den proces som den enkelte er i gang med. Man kan ikke skynde eller forcere den enkeltes proces, da den er individuel.

Det er her vigtigt at kunne rumme de ting, der bliver fortalt. At kunne rumme de oplevelser/traumer borgeren har haft tidligere, men også aktuelt i hverdagen, og at rumme gentagelser af historier.

Som fagperson skal man turde spørge ind og sammen med borgeren blive klogere på historien, så der kan skabes et fundament for en udvikling.

Vær opmærksom på ikke at retraumatisere, men udvikle og skabe nye veje og narrativer. Målet er at arbejde mod at skabe et så godt liv med de traumer, man har været udsat for – at traumerne og senfølgerne er en del af en, men ikke definerer en.

Erfaring som jobkonsulent

Når man som jobkonsulent sidder over for en borger med senfølger er det langt fra sikkert, at borgeren ønsker at tale om de seksuelle overgreb. Flere konsulenter oplever det fortsat som et meget tabubelagt emne, forbundet med meget skyld og skam, og lader det være helt op til borgeren, om de skal tale om det ved mødet. Konsulenten kan gøre borgeren opmærksom på, at det er helt frivilligt, så borgeren ikke får den opfattelse, at det SKAL drøftes alene af den grund af deres offentlige ydelse.

Her følger en jobkonsulents beretning fra et møde med en voksen kvinde med senfølger, som et godt eksempel på betydningen af at møde borgeren med forståelse:

"Da jeg første gang havde samtale med borgeren, var hun meget sårbar og græd meget. Jeg var nødt til at opbygge en relation til hende baseret på tillid og rummelighed. Jeg har ikke altid holdt det indenfor lovgivningens rammer ift. krav om ledighed, da disse kan være lidt for firkantede, men resultatet af den tid og forståelse er, at hun lige er blevet ansat i en virksomhed, og at hun nu er nået til at kunne overskue at komme videre i sit liv. Derudover har hun haft en utrolig vilje til selv at komme videre og være der for sine børn. Jeg spurgte hende ved sidste samtale, hvad der havde været mest givende for hende i vores forløb sammen og hun svarede: "Du brugte dig selv, og du mødte mig, hvor jeg var og gav mig tid."

At være ydmyg i opgaven som offentlig myndighed og "stille sig til rådighed" ved at lytte og være behjælpelig med at vejlede borgeren om, hvor denne kan henvende sig for yderligere hjælp er et afgørende skridt på vejen til livsmestring. Vigtig at "turde" tage emnet op og udvise rummelighed ift. hvad der giver mening for borgeren, og ikke hvad der giver mening for systemet. Det skal naturligvis ske med lovgivningen i hånden, men med blik for at tænke lidt ud af boksen for borgerens skyld.

Erfaring og råd fra frivilligt tilbud

Mødestedet og rådgivningstilbuddet "Space" i Kolding, henvender sig primært til tidligere og nuværende anbragt i alderen 15- 30 år. Også her er det specialpædagogens erfaring, at det er afgørende at skabe et trygt miljø og god relation ved at:

- Være lyttende og give tid
- Have en empatisk tilgang
- Sætte ord på, at det er normalt at føle skam og skyld
- Være anerkendende
- Være åben for at tale om senfølger og livshistorie

Er der formodning - men ikke vished - om seksuelt misbrug, kan den indledende samtale gribes an ved at beskrive den adfærd eller de handle-mønstre, man som fagperson ser ved borgeren, og som giver anledning til formodningen. Tilbyd at være tilgængelig nu og senere, hvis borgeren ønsker at dele noget. Udtryk forståelse. Udvis tillid.

Er borgerne under 18 år er der underretningspligt. Borgeren skal informeres om dette, inden underretningen udføres.

Henvisning af senfølgeramte til videre behandling

Jobcenteret har ikke andel i behandlingsindsatser og kan heller ikke henvise til behandling. Men man kan være opmærksom og i dialog med de samarbejdsparter i parallelsystemet, som varetager indsatserne.

Har man på jobcentret viden om, at en borger er blevet misbrugt seksuelt i barndommen kan man:

- Sparre med afdelingens psykolog
- Kontakte (med samtykke) borgerens egen læge
- Kontakte (med samtykke) andre relevante samarbejdsparter i kommunen
- Kontakte (med samtykke) relevante samarbejdsparter i parallelsystemet

Har man på jobcentret en formodning om, at en borger er blevet misbrugt seksuelt i barndommen kan man:

- Sparre med afdelingens psykolog
- Iværksætte en udførerindsats (mentor/kontaktperson) eller samtaleforløb hos rådgiver for opbyggelse af en bæredygtig relation for en yderlige afklaring – og herefter som ovenfor.
- CSM
- Kvisten
- SPOR
- Psykiatrien
- Psykologer og psykiatere

Henvisning er afhængig af, hvor i landet vi befinder sig. Nogle psykiatriske centre tilbyder god behandling. Andre steder vil private organisationer som SPOR være bedste bud. Gruppeforløb suppleret med individuelle konsultationer og meget gerne par samtaler (hvis fast partner haves) vil være en god mulighed. Behandlerne skal her være veluddannet til opgaven.

Vær opmærksom på, at lang ventetid på specialiseret behandling kan være en udfordring. Når borgeren først har taget hul på problemstillingen kan det samtidigt betyde en ekstra følelsesmæssig sårbarhed.

Vær også opmærksom på, at hvis borgeren er i misbrug, kan eneste henvisningsmulighed være til privat behandling, hvilket kan være en økonomisk hindring for den enkelte borger med senfølger.

Anbefalet litteratur og hjemmesider

- Trans, Kirsten:** Senfølger efter seksuelle overgreb. En introduktion til socialarbejdere og sundhedspersonale. Frydenlund 2019
- Lyager, Lone og Jette:** At bestige bjerge: Gruppeterapi for seksuelt misbrugte mænd.
Klim 2015
Artikler i fagbladet Psykoterapeuten nr. 2, 5. maj 2013:
(googles "Psykoterapeuten tema om seksuelle overgreb")
- Lyager, Lone og Jette:** Barnets mestring, den voksnes senfølger.
- Lyager, Lone og Jette:** Det erobrede køn
- Lyager, Lone og Jette:** Når kontakten bliver trekantet
- Morin, Birgitte:** Det kan ikke passe
- Stjernholm, Ole:** Borderlineforstyrrelse og de indre mangeltilstande.
Hovedland 2019
- Bettina Myggen Jensen og Inge Schiermacher:** Udsatte voksne og socialt arbejde
- Bodil Claesson:** Pigen der hoppede ud af sin krop
- Peter Højlund og Søren Juul,** *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*
- Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen og Nils Mortensen,** *Det magtfulde møde mellem system og klient*
- Lonnie Liv Henriksen,** Pigen i Spejlet. En fortælling om seksuelt misbrug.
Gyldendal, 2011.
- Peter A Levine,** Væk tigreren – helbredelse af traumer, Borgen 1998
- Lars J Sørensen,** Smertegrænsen- traumer, tilknytning og psykisk sygdom,
Dansk Psykologisk Forlag 2005'
- Lars J Sørensen,** Skam – medfødt og tillært, Gyldendal Akademisk, 2013
- Lisbeth Zornig Andersen m.fl.,** Jeg ville have sagt det, hvis..... om seksuelt krænkede børn,
Gyldendal 2017
- Cæcilie Bushmann m.fl.,** Psykoterapeutiske tilgange til PTSD, Hans Reitzels Forlag

Praksisforskning – helhedssynet i jobcenteret

Artikel af Birthe Gade Frahm og Ester Amdrup, Hans Reitzels Forlag, 2016.

Analyse af senfølgeområdet

PricewaterhouseCoopers (PwC), Socialstyrelsen, 2019
<https://socialstyrelsen.dk/udgivelser/analyse-af-inddatsen-til-voksne-med-senfølger-efter-seksuelle-overgreb-i-barn-og-ungdommen/@@download/publication>

Hjemmesider:

http://senfølger.info	Tilbud til voksne med senfølger af seksuelle overgreb i barndommen og ungdommen. Her kan du finde oplysninger om hvad det enkelte tilbud indeholder, med hvilke kvalifikationer det udføres, om det kræver betaling eller henvisning, om der er mulighed for at være anonym og hvor det geografisk befinder sig.
www.kvistene.dk	Kvisten tilbyder rådgivning og behandling til pårørende.
Landsforeningen SPOR	https://www.landsforeningen-spor.dk
https://csm-danmark.dk/	Center for seksuelt misbrugte
VISO	https://socialstyrelsen.dk/voksne/Senfølger-af-seksuelle-overgreb
https://csm-danmark.dk	Rådgivning til pårørende. Pårørendegrupper
Klinik for incestterapi	www.incestterapi.dk
www.semvitas.dk	Seksuelt misbrugte videre i livet. Et podcastprojekt for mænd og kvinder